

AKADEMİK MURTUZA NAĞIYEV – 110

Akademiq Murtuza Fətulla oğlu Nağıyev 1908-ci il mayın 5-də Cənubi Azərbaycanın Sərab şəhərində sadə bir fəhlə ailəsində dünyaya gəlmişdir. O, 1919-cu ildə ailəsilə birlikdə Aşqabada getmiş, orada üç il tütün yığıcı ilə məşğul olmuşdur. Daha sonra iş tapmaq ümidi ilə Bakıya gəlmiş, 1922-ci ildə leytenant Şmidt ad. zavodda (1992-ci ildən Səttarxan adına, hazırda fəaliyyət göstərmir) çilingər köməkçisi kimi işə düzəlmiş, eyni zamanda təhsil almağa başlamışdır. Zavoddakı qaynar iş həyatına və böyük kollektiva tezliklə alışan Murtuza Nağıyevdə ictimai işlərə maraq oyanmışdır. Ədəbiyyata xüsusi maraq göstərən gəncin 1922-cü ildə respublika mətbuatında ilk məqaləsi dərc olunmuşdur. O, 1923-cü ildən fəhlə-müxbir kimi fəaliyyət göstərmiş, həmin il fabrik-zavod şagirdliyi (FZŞ) kursunu da bitirmişdir. 1926-1929-cu illərdə Azərbaycan Dövlət Universitetinin (BDU-nun) nəzdindəki fəhlə fakültəsində təhsilini başa vuran gənc eyni vaxtda Moskvanın iki ali məktəbinə – Moskva Ali Texniki Məktəbinə və Mədan Akademiyasına (indiki İ.Qubkin ad. Rusiya Dövlət Neft və Qaz Universiteti) daxil olmuşdur. 1929-1932-ci illərdə Moskva Neft İnstitutunda təhsil alan tələbə anasının səhhətinin ağırlaşması ilə bağlı təcili Bakıya qayıdaraq təhsilini Bakıda Azərbaycan Sənaye İnstitutunda (ASİ), hazırda Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universiteti) davam etdirmiş və 1935-ci ildə bu ali məktəbi kimyaçı-texnoloq ixtisası üzrə bitirmişdir.

1933-1937-ci illərdə "Neft kadrosu" qəzetinin redaktoru olan Murtuza Nağıyev dövrünə görə əsl jurnalist fəaliyyətinin məsulu kimi dəyərləndirilən məqalələr yazmış, eyni zamanda rus dilindən tərcümə ilə məşğul olmuşdur. Tələbək illərindən fərqli olaraq, bu dövrdə marağı daha çox elmi məqalələr yazmağa yönəlmişdir. Onun "Bizə antidetonasion keyfiyyətli benzin lazımdır" adlı ilk elmi məqaləsi 1933-cü ildə "Neft texnikası uğrunda" qəzetində dərc olunmuşdu. Bu məqalə dərc ediləndə tələbə olsa da, elmi məqalənin tək müəllifi idi. Onun üçün çox uğurlu keçən 1933-cü ildə, hələ 25 yaşında olarkən ilk

yazdıqları "The Conjugate Dehydrogenation of Hidrocarbons" ("Karbonhidrogenlərin əlaqəli dehidrogenləşdirilməsi") adlı məqalə dərc olunmuşdur. Həmin məcmuədə Asiya ölkələrini yalnız Yaponiya və Azərbaycan (M.F. və T.M. Nağıyevlər) alimləri təmsil edirdi. Maraqlı faktdır ki, o vaxt dörd kontinentdən 13 ölkə üzrə məqalələri dərc edilən müəlliflərin sırasında ata və oğul Nağıyevlərin adlarının qarşısında SSRİ-nin yox, məhz Azərbaycanın adı yazılmışdı.

O, həm də tanınmış ictimai xadim idi, Azərbaycan SSR Ali Sovetinin IV, V və VI çağırışlarının deputatı olmuşdu. Görkəmli alimin elmdəki böyük xidmətləri dövlət tərəfindən qiymətləndirilmiş, 1958-ci ildə "Əməkdar elm xadimi" fəxri adına, 1969-cu ildə ən yüksək mükafata "Sosialist Əməyi Qəhrəmanı" adına layiq görülmüş, "Lenin", "Qırmızı Əmək Bayrağı" ordenləri və bir sıra medallarla, Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Fəxri Fərmanı ilə təltif edilmişdir.

Moskvada "Vışşaya şkola" nəşriyyatı tərəfindən 1991-ci ildə nəşr olunmuş, təxminən iki min il ərzində kimyəvi biliklərin inkişafını ümumi şəkildə əks etdirən "Dünyanın görkəmli kimyaçıları" («Выдающиеся химики мира»; В.А.Волков, Е.В.Вонский, Г.И.Кузнецова) bioqrafik məlumat kitabının "Kimyada mühüm hadisələrin və kəşflərin xronologiyası" bəlməsinə 1939-cu ilə aid kəşflərin sırasına akademik Murtuza Nağıyev haqqında məlumat daxil edilmişdir. Biz azərbaycanlılar üçün bu kitab 2000 ili əks etdirən xronologiyada mühüm kəşflər siyahısında akademik Murtuza Nağıyevin adının resirkulyasiya nəzəriyyəsinin əsas prinsiplərini işləyib hazırlayan alim kimi göstərilməsi faktına görə qürurverici olduğu qədər dəyərli və əhəmiyyətlidir. Moskvada nəşr olunan "Böyük Rusiya Ensiklopediyası"nın 21-ci cildinə (2013-cü il) daxil edilmiş "Nağıyevlər" məqaləsində akademik Murtuza Nağıyev haqqında geniş məlumat verilmişdir.

Azərbaycan elmini dünya səviyyəsində layiqincə təqdim edən, kimya elminin inkişafına verdiyi böyük töhfələrlə, xüsusilə "Resirkulyasiya nəzəriyyəsi" ilə özünəməxsus iz qoyan parlaq zəkali Azərbaycan aliminin hələ aktuallığını saxlayan elmi irsi gələcəkdə də öz əhəmiyyətini itirməyəcək, dərin elmi tədqiqatların obyektinə olacaqdır.

Kimya elmləri doktoru Nəhmət Əli-zadə
Əməkdar jurnalist Sevdə Mehrəliyeva